

го синтезу на основі ідеї про «безпочатковість істини». Власне тому, що «вѣчная сія премудрость Божі яво всѣх вѣках и народах неумолкно продолжает рѣчь свою...» [4, 131], єгипетський Сфінкс, античний Едип, християнська тринітарність можуть проникати один в одного як варіації на тему «трьох світів» та самопізнання.

Так, «філософічний стиль Сковороди — це своєрідний поворот філософічного думання від форми мислення в поняттях до якоїсь первісної форми мислення — до мислення в образах та через образи» [6, 220].

Отже, проаналізувавши сприйняття бароковою традицією античної спадщини, специфіку власного філософічного мислення Сковороди, ми усвідомили, що, створивши ряд паралелей, взявши фабулу із античного тексту і трансформували її у параболу, використовуючи емблематичні збірники та символічне сприйняття та кодування світу, письменнику вдалося утворити кардинально іншу історію Едипа, що дає підстави говорити про «міф у міфі».

1. Драгоманов М. Слов'янські переробки Едіпової історії // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. – Львів, 1907. – Т. 4. 2. Іваньо І.В. Філософія і стиль мислення Г.Сковороди. – К.: Наук. думка, 1983. – 270 с. 3. Сковорода Г.С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. – К.: Наукова думка, 1983. 4. Ушкалов Л.В. Едіпова історія в опрацюванні Г.Сковороди // Сковорода Григорій Савич: Дослідження, розвідки, матеріали: Зб. наук. ст. – К., 1992. 5. Ушкалов Л. З історії української літератури XVII–XVIII століть. – Харків: Акта, 1999. – 216 с. 6. Чижевський Д. Філософія Г.С.Сковороди. – Варшава, 1934. – 224 с. (Праці Українського наукового інституту. – Т. XXIV). 7. Шевчук Т. На перехресті епох: антична література у творчості Григорія Сковороди. – Ізмаїл, 2010.

*О.П. Ткачук, докторант
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

ЮЗЕФ ІГНАЦІЙ КРАШЕВСЬКИЙ ТА ДЖОЗЕФ КОНРАД: ІМАГОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Стаття присвячена проблемі дослідження імагологічної парадигми «свій-чужий» в повісті Ю.І. Крашевського «Уляна» та новелі Дж. Конрада «Емі Фостер».

Ключові слова: народний, соціальний, польський, національний, романтизм, екзистенціалізм.

Статья посвящена проблеме исследования имагологической парадигмы «свой-чужой» в повести Ю.И. Крашевского «Ульяна» и новелле Дж. Конрада «Эмми Фостер».

Ключевые слова: *народный, социальный, польский, национальный, романтизм, экзистенциализм.*

The article deals with research of the paradigm «friend or foe» in the story by Y. I. Kraszewsky «Juliana» and in the novel by J. Conrad «Amy Foster».

Keywords: *demotic, social, Polish, national, romanticism, existentialism.*

Цікавістю до творчості Ю.І. Крашевського позначені роботи ще до революційного періоду розвитку літературної критики (К. Арабажин, Енциклопедичний Словник Брокгауза та Ефрона) [Арабажин 189-1907], в Радянському Союзі творчий доробок письменника досліджували О. Цибенко (поетика творчості) [Цибенко 1971], А. Ліпатов (актуальність та сучасність соціально-психологічних творів) [Ліпатов 1987], С. Малюкович (становлення реалізму у повістях та романах 30–40-х років) [Малюкович 1984]. В Росії типології творчості російських митців та Ю. Крашевського присвячує дослідження В. Плохотнюк (вплив творчості Н.В. Гоголя на Ю.І. Крашевського) [Плохотнюк 2007]. В українському літературознавстві творчість польського митця вивчають Р. Радишевський [Радишевський 2012], Н. Петриченко [Петриченко 2012], С. Байдацька [Байдацька 2012], М. Ткачук [Ткачук 2012], зосереджуючи увагу на поетиці, образній системі, сюжетно-композиційній структурі, жанровій специфіці, стилевих особливостях, онтології наративів творів польського письменника.

Але досі, у дослідженнях впливів та типології творчості європейських та російських письменників (Діккенс і Крашевський, Бальзак і Крашевський, Гоголь і Крашевський та інші), в цьому контексті не приділялася увага творчості Юзефа Ігнація Крашевського та Джозефа Конрада, які, залишаючись польськими патріотами, певним чином сформувавши своє ставлення до Росії, неоднозначно переймаючись долею батьківщини (Крашевський – постійною турботою про виживання польської культури і національного духу своїх співвітчизників, Конрад – емоційно-категоричним запереченням будь-якої позитивної ролі Російської імперії в історичному європейському поступу). Враховуючи національне походження митців, – приналежність нації, що довгий час перебувала під політичним, ідеологічним та культурним впливом іншої держави, стає зрозумілим, що вивчення тенденцій в творчості письменників виявляється неможливим без дослідження розгортання парадигми «свій-чужий», яка є феноменом і проблемою имагології, безпосередній пред-

мет якої – «літературні образи (іміджі) інших країн та іноземців, що створюються в певній національній чи регіональній свідомості й відбиваються в літературі; за своєю природою й структурою вони є інтегрованими образами, специфічними етно- й соціокультурними дискурсами» [Наливайко 2006, 91].

Представники польської прози, письменники-реалісти другої половини XIX ст. (Генрик Сенкевич, Еліза Ожешко, Болеслав Прус) вважали Юзефа Крашевського основоположником польської прози, «тим “літературним корінням”, з якого й пішла польська проза пізнішої доби» [Петриченко 2008, 265]. Адже початок еволюції творчості письменника припадає на добу, яка вирізняється «прогресивністю естетичних настанов», створенням «синтетичної моделі традиційного та новаторського на рівні художнього стилю, вираженням нового пафосу» [Петриченко 2012, 214] – в творчості цього періоду з’являються нові типи та характери, народні.

Р. Радишевський зазначає, що «українські селяни в повістях Ю.І. Крашевського стали першими глибоко народними героями в польській літературі» [Радишевський 2012, 70]. Варто зазначити, що близькість Крашевського демократичним настроям в літературі ріднить його з творчою та громадянською позицією Тараса Шевченка, непримиренного в своїй категоричності борця за права простої людини. Варто вказати, що обидва письменники відчували цікавість до творчості один одного. Так, у повісті українського митця «Прогулка с удовольствием и не без морали» згадуються твори Ю.І. Крашевського «Уляна», «Остап Бондарчук», а у власній бібліотеці польського письменника зберігався переклад «Гайдамаків» Шевченка, як зазначає Н. Петриченко [Петриченко 2008, 264].

Майстерно виписаний Крашевським мезальянс у повісті «Уляна» – любов простої закріпаченої селянки і пана. Психологічно обґрунтовуючи стосунки, автор поступово розгортає всі етапи ставлення Тадеуша Мрозочинського: від захоплення та преклоніння до відризи та забуття. З самого початку знайомства Уляна Гончар вразила його своєю несхожістю на простих поліських селянок, перш за все зовнішніми аристократичними рисами, що властиві панькам і високо цінуються в його колі: сором’язливістю, білим лицем, маленькою ніжкою, маленькою ручкою: «Обличчя у простолюду ще іноді попадається красиве, але рука? Рука, це привілейована прикраса тих, хто нічого не робить; та має, здається, гарну ручку тільки для того, щоб нею хвалитися; рука була дивом»). Причина не тільки в «ангельській» зовнішності Уляни, а і в її почутті власної гідності, доброчесності і порядності, неготовності до стосунків поза шлюбом, бажанні берегти шлюбну присягу, – поведінці, як вважає Тадеуш, не властивій сільським жінкам.

Але чим шаленішим та самовідданішим стає кохання Уляни, тим все більш холоднішою стає любов Тадеуша, поступово перетворившись на звичку. Особливо приголомшує його її байдужість до смерті чоловіка, до загибелі якого Тадеуш відчуває свою причетність. Це стає поворотним пунктом у стосунках, Тадеуш втрачає повагу до жінки, а разом з повагою і остаточно прихильність до неї. Мовчки звинувачуючи Уляну у заподіяному злі своїй родині та чоловікові, Тадеуш забуває, що причиною трагедії є він сам, адже спровокувавши її порушити шлюбну обіцянку, він не тільки дарує їй прекрасне кохання та витончені почуття, які вона ніколи досі не відчувала, але й обрікає її на жалюгідне та залежне існування – і тим самим губить її.

У читача не залишає сумнівів позиція автора, що проявляє симпатію до простої жінки, з якої не знімає повністю відповідальності за скоєний перелюб та зраду, але все ж таки, на думку письменника, довірлива та наївна Уляна виявляється жертвою ситуації, а провина лежить на Тадеуші, як представнику освічених верств. Розробка образів та сюжетно-композиційної структури твору відбувається із залученням елементів сентименталізму та романтизму, що було характерно для польської літератури 40-х років, адже, за визначенням Н. Петриченко, «у творах прозаїків 40-х років сентиментальна традиція, а також романтична манера, часто синтетично поєднана з реалістичною типізацією» [Петриченко 2012, 215].

Показавши всі етапи стосунків, що приречені зійти нанівець, письменник певним чином розставляє в оповіді моральні акценти. Через «оптику» любові, за висловом М. Ткачука, не тільки «окреслюються стосунки персонажів», але й «порушуються важливі етико-моральні аспекти буття людини» [Ткачук 2012, 206]. Відчуваючи щире людське співчуття до селян, які вимушені бути зайнятими постійною тяжкою фізичною працею, Крашевський все ж залишається представником панівної шляхти, – незважаючи на певну косність та обмеженість українського селянства, письменник наділяє окремих його представників шляхетними рисами душі, піднесеною вдачею та поняттями про честь, – всіма тими якостями, які, як вважає письменник, властиві вищим класам і рідко зустрічаються в низах.

«Хоча вирішення селянського питання Ю.І. Крашевський розумів у рамках дворянського лібералізму, коли вільний селянин залишався під економічною «благодійною опікою» поміщика. Проте навіть ця поміркована позиція викликала невдоволення впливових дворян-консерваторів, що врешті-решт змусило Ю.І. Крашевського виїхати з Волині» [Радишевський 2012, 70]. Письменник присвятив селянському питанню кілька творів, які мали викликати співчуття до долі селян з метою покращення їх становища [Арабажин 1890-1907].

Джозефа Конрада називають «одним з засновників англійського модернізму» [Амусін 2007, 117], чії теми і проблеми, романи і оповідання «стали основою для літературного модернізму і самої сучасності» [Stare 2007, 9].

Його погляди на відносини між соціальними станами не відрізнялися лібералізмом. На відміну від Ю. Крашевського, письменник-емігрант дотримувався традиційних на той час консервативних суджень, як шляхтич він вважав «природним, що його сословіє головує над іншими людьми, наприклад, над українськими селянами <...> Як польський дворянин, він не міг вважати себе демократом» [Хьюїтт 2000, 83]. Але проблема гноблення знайде вирішення в пізніших творах: «Серце темряви», «Ностромо» та інших. Питання «за яких умов одні люди мають право керувати іншими» не могло не займати думки письменника, «сина інсургентів», як висловився одного разу Борис Парамонов, варто згадати причину, яка змусила його залишити батьківщину, – деспотія Російської імперії. Тому «він з неприязню ставився до росіян, в яких бачив варварів, що забрали владу над польським дворянством, і в цьому частково позначався його протест проти соціального гноблення і тупості імперіалістів», вважає К. Хьюїтт [Хьюїтт 2000, 83]. В силу життєвих обставин, що склалися, через автобіографічні причини та в результаті багатьох подорожей по світу, Конрада більше приваблюють питання не соціальної, а етнічної зверхності, панування одних націй над іншими, що обумовлено політичними та економічними підставами.

Проблема «свій-чужий» у новелі «Емі Фостер» інтерпретується у річущі зіткнення національних особливостей героїв, специфіки етнічних менталітетів. Як зазначає автор загального огляду новели, «це історія не дуже розумної, але жалюгідної англійської дівчини, яка закохується в дивну людину зі Східної Європи. Цей неосвічений, дикий і романтичний селянин із Карпат, викинутий морем на берег Кента, єдиний залишився в живих зі всіх емігрантів, що на кораблі прямували до Америки. Він не вміє говорити по-англійськи і не може зрозуміти де він знаходиться, – в Америці або в пеклі, веде жалюгідне існування, поки доброта Емі Фостер не відкриває йому очі» [Sherry 2005, 109]. Але, як зазначав Річард Керл, один із перших критиків Конрада, «спочатку вона кохає його, обожнюючи, але поступово, після народження дитини, її обоження перетворюється на огиду та жах» [Curle 1914, 54]. Відбувається це внаслідок нерозуміння мови, для неї чужої, тваринного страху перед невідомим та незбагненим, людської обмеженості, бездушності та байдужості. Емі залишає тяжко хворого Янка Гурала, якому терміново потрібна допомога, і він гине в іншомовному та інокультурному оточенні, незрозумілий для всіх.

Таким чином, можна зазначити, що концептуалізація художніх світоглядів відбувалася у митців внаслідок досить відмінних підходів до вирішення одних і тих самих творчих завдань – актуалізації загальнолюдських проблем. Парадигма «свій-чужий» розгортається у митців по-різному: якщо у Ю.І. Крашевського в повісті «Уляна» історія нещасливої любові української кріпосної та польського пана стає неможливою без врахування соціальних причин, то у Джозефа Конрада в новелі «Емі Фостер» акцент в аналізі психології стосунків східноєвропейського селянина та англійської дівчини робиться на мовних, етнічних та національних особливостях.

Але створення соціального плану в повісті «Уляна» не є метою для Ю.І. Крашевського, – зображуючи людські стосунки, митець тільки залучає соціальне тло. Розгляд важливих етичних питань стає у письменника соціально детермінованим. «Предтеча літературного екзистенціалізму» [Амусин 2007, 117], Джозеф Конрад впевнений, що «душі майже завжди самотні» [Хьюїтт 2000, 81], тому життєві явища, на жаль, пояснюються доволі розпосудженими загальнолюдськими факторами.

1. Амусин М. Русская страда Джозефа Конрада / Марк Амусин // Нева. – 2007. – №12. – С. 112–123.
2. Арабажин К. Крашевский Иосиф Игнатий / К. Арабажин // Энциклопедический Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона / под. ред. проф. И.Е. Андреевского, К.К. Арсеньева, Ф.Ф. Петрушевского. – С.Петербург, 1890–1907. – Т. 9. – С. 311.
3. Байдацька С. Новаторство різножанрової творчості Ю.І. Крашевського в волинський період / С. Байдацька // Київські полоністичні студії / Під ред. проф. Р.П. Радишевського. – Т. 19. – К., 2012. – С. 219–223.
4. Липатов А. Крашевский вчерашний и всегда сегодняшний / А. Липатов // Крашевский Ю. Дневник Серафины. – М.: Худ. лит., 1987. – 590 с.
5. Малюкович С.Д. Становление реализма в творчестве Юзефа Крашевского (повести и романы 30-40-х годов): Дисс. ... канд. филол. н. / Светлана Дементьевна Малюкович. – М., 1984. – 210 с.
6. Наливайко Д.С. Літературна імагологія: предмет і стратегії / Дмитро Сергійович Наливайко // Наливайко Д.С. Теорія літератури й компаративістика. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. – С. 91-103.
7. Петриченко Н. Проблема «автор-читач» у творчості Тараса Шевченка та в польській літературі першої половини ХІХ ст. / Н. Петриченко // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 11. – К.: КНУ імені Тараса Шевченка. – С. 260–268.
8. Петриченко Н. Проблематика та образна система польської прози першої половини ХІХ ст. / Н. Петриченко // Київські полоністичні студії / Під ред. проф. Р. П. Радишевського. – Т. 19. – К., 2012. – С. 214–218.
9. Плохотнюк В.М. Н.В. Гоголь и Ю.И. Крашевский: Дисс. ... канд. фи-

лол. н. / Владислав Михайлович Плохотнюк. – Тверь, 2007. – 221 с. 10. *Радишевський Р.* Юзеф Ігнацій Крашевський: діалоги з Україною / Ростислав Петрович Радишевський. – К., 2012. – 159 с. 11. *Ткачук М.* Екзистенціал любові в наративі повісті «Уляна» Ю.І. Крашевського / М. Ткачук // Київські полоністичні студії / під ред. проф. Р.П. Радишевського. – Т. 19. – К., 2012. – С. 205–213. 12. *Хьюитт К.* Джозеф Конрад: проблема двойственности / Карен Хьюитт // Иностранная литература. – 2000. – №7. – С. 78–85. 13. *Цибенко Є.З.* Польський соціальний роман 40-70-х років XIX століття. – Москва, 1971. – 340 с. 14. *Curle R.* Joseph Conrad: A Study / Richard Curle. – New York: Doubleday, Page and Company, 1914. – 266 p. 15. *Simmons Allan H.* Conrad Among The Critics: The Early Reviews / Allan H. Simmons // Yearbook of Conrad Studies. – Krakow: Jagiellonian University. – 2007. – Vol. III. – P. 81–95. 16. *Sherry N.* Joseph Conrad: The Critical Heritage / edited by Norman Sherry / Norman Sherry. – London and New York: Routledge, 2005. – 318 p. 17. *Stape J.H.* The Several Lives of Joseph Conrad / John Henry Stape. – London: Pantheon Books, 2007. – 369 p. 18. *Поверх бар'єров с Иваном Толстым.* – Радио Свобода. – 2012. – 17 января // file://localhost/svobodanews.ru

Т.В. Хайдер, канд. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЕВОЛЮЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЄВРОПИ В ТВОРАХ Е.РЕДЛІНСЬКОГО

У статті висвітлюються актуальні проблеми польської літератури. На прикладі прози сучасного польського письменника Е. Редлінського розглядаються шляхи й тенденції еволюції деяких національних стереотипів.

Ключові слова: *стереотип, трансформація, селянський, космополітичний, глобалізація.*

В статье освещаются актуальные проблемы современной польской литературы. На примере прозы польского писателя Э. Редлинского рассматриваются пути и тенденции эволюции некоторых национальных стереотипов.

Ключевые слова: *стереотип, трансформация, крестьянский, космополитический, глобализация.*